

«PERQUÈ·LS TINGA E LIGA EN MEMÒRIA MIA». EL TESTAMENT DE BERNAT FENOLLAR (1489)

Frederic APARISI¹
Universitat de Lleida

El 16 de desembre de 1489, a València estant, Bernat Fenollar acudeix a l'oficina del notari Guillem Tovià per lliurar-li el seu testament (Aparisi 2016: 417-419). Malgrat la importància d'aquest document cal dir que Tovià no sembla que fóra el notari amb què habitualment treballava Bernat Fenollar ja que no apareix en cap altre dels seus registres. La coneixença entre tots dos, per tant, es degué produir fora de l'àmbit estrictament professional. Al llarg de les següents línies pretenc realitzar una anàlisi d'aquest testament en clau socioeconòmica però també des de la perspectiva de la història de les emocions (Rosenwein / Cristiani 2018).

Bernat Fenollar nasqué al si d'una família de notaris vinculats a l'administració reial. El seu pare, Joan Fenollar, fou batle de Penàguila i és probable que el mateix Bernat nasqués en aquesta petita vila reial al voltant de 1438 (Riquer 1985: 181). Així, doncs, Fenollar degué passar els seus primers anys envoltat de llauradors cristians i musulmans fins que, abans de 1461, es traslladà a València. Després de convertir-se en capellà, entrà a formar part del capítol de la Seu de València com a beneficiat ja en 1461 (Garcia Sempere 2002: 13). En 1467 consta ja com a beneficiat domer, és a dir, responsable del cor de capellans i, particularment, de cantar setmanalment la missa de l'alba (Martí Grajales 1927: 213). A l'abril d'aquell any fou nomenat, a més, sots-obrer de la catedral, càrrec que ocupà fins a 1490 (Garcia Sempere 2002: 40). La seua experiència com a domer degué facilitar que al setembre de 1479 fóra nomenat "escrivà de ració" i "capellà e mestre de la capella de Ferran el Catòlic" (Riquer 1985: 181; Vicens Vives 1962: 642). Resulta difícil precisar el grau de formació i perícia musical que tenia Fenollar, però ben probablement les seues habilitats havien d'estar per sobre de molts capellans, la qual cosa explicaria aquests nomenaments.

1. Investigador postdoctoral "Juan de la Cierva-formación". Universitat de Lleida. Aquest treball s'emmarca dins el projecte de recerca per a les estades de mobilitat a l'estranger "José Castillejo" «*El apego a las cosas. La donación de bienes y objetos a través de las dejas testamentarias entre el campesinado inglés y el valenciano durante el siglo XV*» referència CAS19/00120 del Ministerio de Educación y Formación profesional.

Sembla que Fenollar no tingué una relació directa amb la Inquisició, i només acudí davant del tribunal de forma puntual per denunciar un reu (Ventura 1978: 146). Això no obstant, és ben probable que la seua vinculació amb el Sant Ofici fóra més estreta del que la documentació permet albirar. Sense anar més lluny, el certamen poètic de 1474, del qual Fenollar fou l'organitzador, reuní diversos individus que, anys a venir, acabarien trobant-se a les sales del tribunal com, per exemple, Martí Enyego, que arribaria a ser inquisidor, o Lluís Alcanyís, condemnat i executat pel Sant Ofici (Ferrando 1983: 157-220). El 1497 Fenollar fundà un benefici en l'església de Sant Llorenç (Garcia Sempere 2002: 40). Martí de Riquer (1985: 181) ja va qüestionar que el mossèn Fenollar que els jurats de València designaren com a titular de la *cadira* de matemàtiques de l'aleshores recentment creat Estudi General en maig de 1510 fóra el mateix domer de la catedral, tal com havia suggerit Martí Grajales (1894: 24). Finalment, mossèn Bernat Fenollar hauria mort el 28 de febrer de 1516 (Martí Grajales 1927: 214).

Pel que fa al seu patrimoni, sabem molt poca cosa. El fet de fundar un benefici implica que gaudia d'una bona situació econòmica, un fet que tampoc deuríem pressuposar a tots els capellans beneficiats. Els diferents càrrecs eclesiàstics que va acumular al llarg de la seua vida devien procurar-li els pertinents ingressos, però ara per ara l'única dada concreta que coneixem sobre la seua economia la proporciona el seu testament que ací presentem. I és que Fenollar comptava amb un immoble a la ciutat de València, no sabem exactament a on, però devia ser proper a la catedral, que tenia arrendat al també canonge Jordi Centelles per 22 sous anuals.²

Quan Bernat Fenollar s'adreça a l'oficina de Tovià deu tenir, si fa no fa, uns 60 anys. És, per tant, una edat avançada i no cal cap altre pretext per dictar les darreres voluntats. De fet, el mateix Fenollar assegura estar «en sanitat e en mon bon seny». Ara bé, a l'edat mitjana, la redacció del testament sobrepassava la necessitat de repartir els béns materials. Era també un requeriment de l'església per tal que el fidel demostrara la seua pietat i la seua generositat als ulls de Déu i dels contemporanis mitjançant substancioses deixes a les institucions eclesiàstiques i caritatives (Pons 1994-1995).

El primer que procedeix és nomenar el marmessor. Fenollar escull Joan Montesino, que és, com ell mateix, domer de la Seu de València. Per a dur a terme les seues darreres voluntats Fenollar hi destina 360 sous. És una xifra que el situa més aviat entre els sectors acomodats de la pagesia i de l'artesanat que no dels professionals de l'escriptura (Aparisi 2016: 350). D'aquesta quantitat Montesino s'ha de reservar 50 sous «per caritat [e] en recompensa de sos treballs». Per a misses *pro anima* hi destina 100 sous, que hauran de ser celebrades per aquells capellans que el prevere considere. Deixa també 70 sous «a la bossa que paga tots jorns les distribucions als capellans en lo cor», del qual, com a domer, era responsable. Els restants 130 sous s'haurien de destinar al pagament del soterrar pròpiament dit: «en lo peroliar e port del meu cors a la Seu [...] E lo sendemà, adniversari e cap d'any, cera, ofertes e pobres, les fosses e les altres misèries». Cal assenyalar que entre els llegats no hi ha cap esment a la parròquia de Penàguila, d'on, molt probablement, com ja he dit, era originari.

2. Òbviament es tracta del canonge de la catedral que participà en els certàmens literaris, entre d'altres, de 1456 i 1474, i protagonitzà diversos incidents violents a València i a Xàtiva (Ferrando 1983: 115-122).

Pel que fa al seu descans etern, Fenollar escull «lo vas de ma neboda Vernuça, muller de present d'en Pere Tarragó, en lo fossaret de la dita Seu, on jau e reposa ma mare e nebodes». Ara hem pogut saber que la seua mare s'anomenava Yolant i que només al final de la seua vida es degué traslladar a València.³ Com a hereva universal, Bernat Fenollar nomena la seua germana, de nom Margarida i no Isabel com havia dit Martí Grajales (1927: 213).⁴

Però més que per les donacions pies, el testament de Fenollar destaca pels llegats materials. Tres són els beneficiaris, els seus nebots Bernat i Fabiana, fills del seu germà major Mateu, i la Catedral de València, als quals fa donació de la seua biblioteca personal, i, en el cas de la Seu, una donació econòmica també. «A la obra de la dita Seu, per obs de crèixer la libreria o altres necessitats» Fenollar lliurava 189 sous «que lo noble don Jordi Centelles me deu del cens de la sua casa» de 22 sous anuals durant els nou anys anteriors. A més, deixava «per a la dita libreria sis volums de llibres, ço és, una Bíblia gran, hun mestre de *Sentències*, tot tocat de mà de mestre Francesch Eximènez, la última de sent Thomàs, e les obres de Sèneca, les *Epístoles* de Ceprià màrtir e los *Sermons* de Lleó papa. Los quals sis volums vull per lo dit marmessor sien presentats e donats als reverents senyors del Capítol per a dita libreria *ad bonum commune*».

Al seu nebot Bernat, capellà com ell però resident a Penàguila, li fa donació de «lo *Manipulus clericorum*, part del Racional, hun volum Petrarcha, *De remediis utriusque fortunae*, *Stimulus Amoris* de Bonaventura ab alicet tractats, lo *Vita Christi* eiusdem, e lo *Forma noviciorum* e hun volum de *Qüestions* ab molts tractats».⁵ Finalment, a Fabiana —que també vivia a Penàguila com el seu germà— deixa «lo *Primer del Crestià* de mestre Francesch Eximènez, e lo Boca⁶ de *Consolació*, abduy en pla, perquè-ls tinga e liga en memòria mia, pregant Déu per la mia ànima».

Per bé que, tant en un cas com en l'altre, Fenollar dona els seus llibres, la finalitat que hi ha al darrere és ben diferent. Pel que fa a la biblioteca de la Seu, la donació té un sentit clarament material, proveir de llibres la institució. En canvi, en el cas del llegat als seus nebots, aquest respon a uns altres interessos. Concretament, Fenollar espera d'ells que, en tenir aquests llibres en les mans i llegir-los, se'n recorden d'ell i preguen per la seua ànima. Des del punt de vista de la història de les emocions, aquesta humanització dels objectes resulta essencial per a entendre les relacions humanes (Downes *et al.* 2018). De fet, el cas de Fenollar és un bon exemple d'això, no només per la donació als seus nebots sinó també perquè, entre els llibres que deixa a la Seu, esmenta la *Bíblia* i el *Sentències*

3. Arxiu del Col·legi del Corpus Christi de València, *Protocols*, núm. 13.887, registre de Joan Capdevila (12-VII-1451).

4. Donat que no tingué família i tampoc se li coneix casament, no hauríem de descartar que Margarida també es dedicara a l'observància religiosa, encara que podem afirmar que mai ingressà en cap orde religiosa. Lliurà el seu testament al notari Guillem Tovià el mateix dia que el seu germà Bernat, a qui nomenà marmessor i hereu universal, i morí dos anys després, en juliol de 1491. Arxiu del Regne de València, *Protocols*, número 4.244, protocol de Guillem Tovià.

5. No sembla probable que aquest Bernat Fenollar, capellà, resident a Penàguila, siga el mateix que en maig de 1510 serà nomenat pels jurats de València titular de la *cadira* de matemàtiques de l'Estudi General, tot i que tampoc hauríem de descartar la possibilitat.

6. *Sic*, llegiu «Boeci».

«tot tocat de mà de mestre Francesch Eximènez». El fet d'haver pertangut al franciscà els atorga un major valor sobre la resta d'exemplars.⁷

A més, aquestes donacions evidencien la preferència de Fenollar pels llibres sobre altres objectes, mobiliari o peces de roba, que sol ser el més habitual entre els objectes llegats en els testaments a l'Edat mitjana. Per una altra banda, seria arriscat pensar que els volums esmentats configuraven la totalitat de la seua biblioteca particular. Ben probablement n'hi havia d'altres que, com la resta de béns, havien de passar a l'hereva universal, la seua germana Margarida. No m'estic d'assenyalar l'absència de treballs propis com ara *Lo procés de les olives* entre els llibres dels quals fa donació.

Entre els testimonis cal assenyalar la presència del capellà Antoni Alfageri, «qui de present serveix e canta en la ecclèssia de sent Lorenç de la dita ciutat», on Fenollar havia fundat un benefici. Aquest testimoni no fa sinó reafirmar la vinculació de Fenollar amb la música i, més concretament, el cant litúrgic. De la resta de testimonis resulta més difícil precisar el tipus de vinculació amb el capellà. Aquest, però, no fou el darrer testament de mossèn Bernat Fenollar. I això perquè la mort de la seua germana Margarida, a qui havia anomenat hereva universal, el premoria un 15 de juliol de 1491. Per tant, necessàriament, Bernat Fenollar hagué de redactar un nou testament, o simplement un codicil, a fi d'instituir un nou hereu dels seus béns. Ara per ara, però, aquest darrer testament no ha estat localitzat.

BIBLIOGRAFIA

- APARISI ROMERO, Frederic (2016): *Del camp a la ciutat. Les elits rurals valencianes a la Baixa Edat Mitjana*. Tesi doctoral inèdita. València: Universitat de València.
- CIFUENTES, Lluís (2006): *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*. Barcelona / Palma: Universitat de Barcelona / Universitat de les Illes Balears.
- DOWNES, Stephanie / HOLLOWAY, Sally / RANDLES, Sarah (2018): *Feeling things. Objects and emotions through history*. Oxford: Oxford University Press.
- FERRANDO, Antoni (1983): *Els certàmens poètics valencians*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- GARCIA SEMPERE, Marinela (2002): *Lo Passi en cobles. Estudi i edició*. Alacant / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTÍ GRAJALES, Francesc (1927): *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el reino de Valencia*. Madrid.
- MARTÍ GRAJALES, Francesc (ed.) (1894): *Les trobes en lahors de la verge Maria*. València.
- PONS, Vicent (1994-1995): «Documento y Sociedad: el testamento en la Valencia medieval», *Estudis castellonencs*, núm. 6, p. 1.101-1.118.

7. Per a un anàlisi d'aquestes obres consulteu Cifuentes (2006).

- RIQUER, Martí de (1985, or. 1980): *Història de la literatura Catalana*, vol. IV. Barcelona: Editorial Ariel.
- ROSENWEIN, Barbara / CRISTIANI, Ricardo (2018): *What is the History of Emotions?* Medford: Politi Press.
- VICENS VIVES, Jaume (1962): *Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de Aragón*. Saragossa: Institución Fernando el Católico (CSIC).

Transcripció documental

1489, desembre 16. València.

Testament de Bernat Fenollar, domer de la Seu de València.

Arxiu del Regne de València, *Protocols*, número 4.244, protocol de Guillem Tovià.

Dicta die mercurii xvi^a decembris anno a Nativitate Domini M^o cccc lxxx nono.

En nom de nostre Senyor Déu e de la gloriíssima verge Maria, mare sua, advocada meua special e singular, e per mi devotament reclamada per tot lo temps de la mia vida. Com totes les coses de aquest món miserable sien transitòries e no y ha persona alguna que puxa acampar a la mort corporal, per tant, cascún feel cristià se deu apparellar per a quant a nostre senyor Déu plaurà appel·lar a la sua sancta glòria que l trobe dispost per a reebre e possehir aquella. E, per ço, yo, en Bernad Fenollar, domer de la Seu de València, stant en sanitat e en mon bon seny, ferma memòria, paraula éntegra e manifesta, convocant e apparellant los notari e testimonis dejús nomenats, faç e ordene lo meu present e derrer testament e la mia última e darrera voluntat en e per la forma següent.

E, primerament, elegesch marmessor e del present meu derrer testament exequdor lo venerable e discret mossèn Johan Montesino, domer de la dita Seu, al qual vull per la hereva mia, dejús nomenada, li sien donades diuhit liures moneda reals de València, dich diuhit liures de les quals vull sien donats a la bossa que paga tots jorns les destribucions als capellans en lo cor setanta sous de la dita moneda. Ítem, cent sous de misses per ànima mia e de aquells a qui més sia obligat, celebradores per aquells preveres que al dit meu marmessor vendrà de plaer. Ítem, cinquanta sous que s retenga lo dit meu marmessor per caritat [e] en recompensa de sos treballs. La restant quantitat, que són 130 sous, sia repartida a voluntat del dit marmessor en lo peroliar e port del meu cors a la Seu après mia mort la hora [que] lo dit meu marmessor elegirà, e no vull que y vaya algún engramallat sinó sols preveres e per aquells sia portat. E, per lo semblant, de la Seu a la sepultura, si doncs lo reverent Capítol de la dita Seu no m feya aquella de franch, segons antigament era acostumat, que llavors no cal pagar sinó los qui portaran lo cors. E lo sendemà, adniversari e capdany, cera, offertes e pobres, les fosses e les altres misèries per manera que tot se compleixca de les dites diuhit liures que la hereva mia, dejús escrita, pus no haja de pagar, elegint per sepultura lo vas de ma neboda Vernuça, muller de present d'en Pere Tarragó, en lo fossaret de la dita Seu, on jau e reposa ma mare e nebodes. E lexe a la obra de la dita Seu per obs de crèixer la libreria o altres necessitats aquelles nou lliures, nou sous que lo noble don Jordi Centelles me deu del cens de la sua casa, ço és, XXVII sous cascun any. E són me deguts, ço és, l'any huytanta, huytanta-hu, huytanta-cinch, huytanta-sis, huytanta-set, huytanta-huit e huytanta-nou, com no ls haja reebuts e cascun any los me haja adossat en lo compte. Los quals vull que sien

col·lectats per lo sots-obrer, o per aquell o aquells que l reverent Capítol elegrà. E lexe per a la dita libreria sis volums de libres, ço és, una Bíblia gran, hun mestre de Sentències, tot tocat de mà de mestre Francesch Eximènez, la última de sent Thomàs, e les obres de Sèneca, les *Epistoles* de Cèprià màrtir e los *Sermons* de Lleó papa. Los quals sis volums vull per lo dit marmessor sien presentats e donats als reverents senyors del Capítol per a dita libreria *ad bonum comunne*. Ítem, lexe a mon nebot, en Bernard Fenollar, lo *Manipulus clericorum*, part del *Racional*, hun volum Petrarca *De remediis utriusque fortunae*, *Stimulus amoris*, de Bonaventura *ab alicet* tractats, lo *Vita Christi*, *eiusdem* e lo *Forma noviciorum* e hun volum de *Questions* ab molts tractats, après cubert ab plaçons en quatre cartes de full. E aquests reeba ab bona amor, pregant Déu per la mia ànima. Ítem, lexe a Fabiana, germana sua, neboda mia, lo Primer del *Crestià* de mestre Francesch Eximènez, e lo *Boca*⁸ de *Consolació*, abduy en pla, per que ls tinga e liga en memòria mia, pregant Déu per la mia ànima. Ítem, lexe a la reverendíssima senyoria cardenal e bisbe de València deu sous per qualsevol causa que y sia obligat, lo qual vull que sia pagat de les dites diuhit lliures si res hi resta e, si no, faça y compliment la hereva de la herència. De tots los altres béns meus mobles e immobles que a mi pertanguen o pertànyer puxen ara o en sdevenidor per qualsevol dret, causa, manera o rahó done e lexe a la honrada na Margalida Fenollar, donzella, germana mia, de pare e de mare legítima e natural e aquella hereva mia pròpia e universal faç e instituesch per dret de institució a fer dels dits béns e drets meus a totes les sues planes voluntats perpetualment fahedores. Aquest és lo meu últim e derrer testament e la mia última e derrera voluntat, lo qual e la qual vull e man que valla per dret de testament e o de codicil e o per tots aquells furs, drets e leys del present regne de València que mils valer e tenir puxa. Lo qual fonch feyt en la ciutat de València, dimecres que comptàvem setze del mes de deembre del any de la Nativitat de nostre senyor Déu mil CCCC huytanta nou. Se-[signe]-nyal de mi, en Bernad Fenollar, testador dessus dit, qui açò dich ésser lo meu derrer testament e la mia derrera voluntat, e vull ésser portat a deguda exequió.

Presentis testimonis foren a la ordinació del dit testament per lo dit testador pregats lo honorable e discret mossèn Anthoni Alfageri, prevere, habitant en la ciutat de València, qui de present serveix e canta en la ecllèssia de sent Lorenç de la dita ciutat, n' Andreu Santes, ciutadà de la dita ciutat, e en Martí Martínez, flaquer, ciutadà de la mateixa ciutat, tots dients que conexien bé lo dit honorable testador, e aquell dix que conexia bé aquells, e per mi, Guillem Tovià, notari públich de la dita ciutat e reebedor del dit testament, al qual dit testador era bé [sic] conegut.

8. *Sic*, llegiu «Boeci».